

Концептуальні метафора як елемент мовомислення Дж. Стейнбека

В останні десятиліття лінгвістика пережила ряд якісних змін у зв'язку з розвитком когнітивізму, об'єктом якого є людський розум, мислення і ті ментальні процеси, які з ним пов'язані. У лінгвістиці розвивається новий напрямок – когнітивна лінгвістика, метою якої є спроба зрозуміти, як здійснюються процеси сприйняття, категоризації, класифікації та осмислення світу, як відбувається накопичення знань. Поява нової наукової парадигми призвело до того, що вивчення метафори перейшло на якісно новий рівень, що відкриває нові перспективи для розгляду метафори як елемента мови та мислення [2].

Теоретичною базою для написання даної статті послужили роботи вітчизняних і зарубіжних вчених з проблеми взаємовідношення мови і культури (С. Степанової, Н.Д. Арутюнової, С.Г. Тер-Мінасової, Г.Г. Молчанової, М.Г. Лебедько, Л.Н. Міхеевої), з загальної теорії метафори (Н.Д. Арутюнової, В.Г. Гака, В.І. Заботкіної, М.В. Нікітіна, Є.М. Вольф, Г.Н. Складовської), концептуальної метафори і метонімії (Дж. Лакофф, М. Тернера, М. Джонсона, Ж. Фоконье та ін.).

Актуальність даного дослідження визначається інтересом до сфери використання метафори у світлі когнітивної теорії, до розробки та розширення методів концептуального аналізу художнього тексту та їх застосування при вивченні творчості Джона Стейнбека.

Метою цієї статті є визначення ролі концептуальної метафори у розумінні своєрідності і багатогранності мовної особистості Дж. Стейнбека, метафоричності його сприйняття світу за допомогою комплексного аналізу авторських концептів.

В нашому дослідженні концепт розглядається як основа мовної картини світу, визначається поняття «художній авторський концепт» як особливий вид лінгвокультурного концепту, що реалізується у творчості Дж. Стейнбека і існує як фіксація культурного досвіду, реалізація цінностей, але в такому різноманітті смислів, які надає їм автор [1].

В лінгвістиці існують різні підходи до розуміння сутності метафори. В руслі когнітивного підходу визначається сутність метафори, зокрема, концептуальної

метафори, як ментальної операції, яка задає аналогію між різними системами понять, дозволяє осмислити концепти, віддалені скільки завгодно далеко від початково прийнятих, осмислити одні концепти з опорою на інші. На цій підставі метафора служить засобом осмислення понять в термінах [4].

Мовна особистість Дж. Стейнбека, його концептосфера, індивідуальна мовна свідомість представляються нам багатовимірними смисловими утвореннями, які є точками перетину ментального світу і світу культури. Все це дозволяє нам розглядати тексти Дж. Стейнбека в комунікативній ситуації і, отже, досліджувати їх в аспекті дискурсу. Метафоричні одиниці в творах Дж. Стейнбека ми сприймаємо як концепти, що представляють собою фрагменти життєвого досвіду Дж. Стейнбека, неминуче пов'язані з його переживаннями і фіксують його особистісний досвід, а також рефлексивну діяльність по відношенню до нього. Когнітивна карта концептуальних метафор Джона Стейнбека має складну структуру і відображає шлях, який він пройшов в усвідомленні світу і себе в ньому. Метафоричні одиниці в прозі автора охоплюють два великих концептуальних поля: концептуальне поле ЛЮДИНА (PERSON) і концептуальне поле СВІТ (THE WORLD).

Аналіз метафоричних одиниць, що відносяться до концепту СВІТ (THE WORLD), показав, що уявлення Дж. Стейнбека про устрій світу, про сили природи і про їх взаємодію з людиною підпорядковане уявленням про чотири основні стихії: стихію повітря (THE AIR), стихію вогню (THE FIRE), стихію води (THE WATER) і стихію землі (THE LAND).

Важливою складовою концептуального поля BCECSWT (THE UNIVERSE), яке належить до макрополя СВІТ (THE WORLD), у прозі Дж. Стейнбека є концепт СОНЦЕ (THE SUN). Так, наприклад, невеликий фрагмент з повісті Дж. Стейнбека «Квартал Тортилья – флет» містить декілька онтологічних метафор («the sun struck the window», «the sun failed to get in», «the sun turned the dust to silver», «shone on the iridescence»), кожна з яких є уособленням (персоніфікацією) і належить до концепту СОНЦЕ:

*They slept peacefully, the friends; but when **the sun struck the window** in the morning and, **failing to get in, turned the dust to silver and shone on the iridescence of***

the blue-bottle flies, then the friends awakened and stretched and looked about for their shoes [5: 161].

У творах Дж. Стейнбека цей персоніфікований образ постає не просто джерелом світла, а живим, радісним, розумним і мудрим створінням, що здатне наполегливо боротися за свою присутність навіть там, де його бачити не хочуть. У разі, якщо сонце виявляється безсилим або бляклим, модальність розповіді стає не просто невиразною, а тужливою і тривожною:

*This morning the fog covered the sky. **The sun, after a number of unsuccessful skirmishes, gave up and retired** behind the gray folds [5:183].*

Стан напруги і тривоги, створений метафорою «after a number of unsuccessful skirmishes the sun gave up and retired» відповідає наміру автора передати емоційно-тривожний стан героїв. А коли в наступному епізоді настрої героїв стає спокійним, рішучим і оптимістичним, Дж. Стейнбек знову вдається до метафори, пов'язаної з концептуальною метафорою «THE SUN IS A FIGHTER» («СОНЦЕ - ЦЕ БОРЕЦЬ») «the sun had fought again and this time won a pathway through the fog »:

*And then they looked at the sky, and were glad; for **the sun had fought again, and this time won a pathway through the fog** [5: 190].*

У даному уривку модальність тривоги змінюється модальністю радості, яка створюється при асоціативному сприйнятті метафори «the sun had fought again and this time won a pathway through the fog», що містить лексему «to win» - «перемогти, виграти». Традиційно звістка про перемогу викликає радісні образи, пов'язані з почуттям задоволення від переваги над противником.

Наведені приклади персоніфікованих одиниць, які відносяться до концепту СОНЦЕ, відображають багатоплановість метафоричного мислення Дж. Стейнбека та особливості його ідіостилю.

Таким чином, світогляд, світобачення, авторська метафорична картина світу у свідомості автора представлені у вигляді системи концептів, у вигляді ключових понять і образів. Авторський художній концепт – основна експлікація авторської метафоричної ментальності, що володіє різним ступенем інтерпретації, залежно від тісної співпраці письменника і читача, динамічний і здатний еволюціонувати, набувати нові смисли.

Вивчення базових авторських концептів у вигляді концептуальних метафор, які є відображенням основної ідеї твору, – ключ до розуміння мовної картини світу автора з виходом на індивідуальну авторську свідомість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М., 1990. – С. 5 – 32.
2. Пріказчікова Є.В. Про деякі підходи до вивчення когнітивної метафори // Вісник Московського державного обласного університету. Серія «Лінгвістика». – № 1. – 2008. – М.: Изд – во МГОУ. – С. 54-58.
3. Пріказчікова Є.В. Розгляд метафори в рамках функціонально-комунікативного підходу // Лінгвістичні аспекти міжкультурної комунікації. Тези виступів на науковій теоретичній конференції ІЛіМК МГОУ (20 квітня 2009) – М.: Видавництво МГОУ, 2009. – С. 81-82.
4. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 256 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. Steinbeck J. Tortilla Flat. – СПб.: Антология, КАРО, 2005. – 224 с.